

สังฆวัตถุ 4 กับการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล

FOUR SANGAHAVATTHU AND EDUCATIONAL ADMINISTRATION IN THE DIGITAL ERA

หยาดฝน ไกรเทพ

Yardfon Kraithap

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกกราช

Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Srethammasokkarat Compus.

e-mail : yardfon.kra@student.mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังฆวัตถุ 4 ในการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล โดยวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษาที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญ ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมการบริหารทรัพยากรดิจิทัลอย่างเท่าเทียม กำหนดมาตรฐานจริยธรรมการใช้เทคโนโลยี และเสริมสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกในสภาพแวดล้อมออนไลน์ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษายุคดิจิทัล, การประยุกต์หลักธรรม, สังฆวัตถุ 4

Abstract

This article examines the application of the Four Principles of Sangahavatthu in educational administration in the digital era, focusing on the relationship between Buddhist principles and technology-driven educational management. Using a documentary research approach based on Buddhist scriptures, academic literature, and related studies, the findings indicate that dana, piyavaca, atthacariya, and samanattata can be applied to promote a collaborative organizational culture, equitable digital resource management, ethical technology use, and positive online relationships, thereby contributing to effective and sustainable educational administration.

Keywords: Educational Administration in the Digital Era, Application of Buddhist Principles, Four Sangahavatthu

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างลึกซึ้งต่อระบบการศึกษา โดยเฉพาะด้านการบริหารการศึกษา ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การจัดการทรัพยากร การสื่อสารภายในองค์กร ตลอดจนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เทคโนโลยีดิจิทัลจึงได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพและความคล่องตัวของการบริหารสถานศึกษา (Fullan, 2013) (Bush, 2020) การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพ ความรวดเร็ว และผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณเป็นหลัก อาจก่อให้เกิดปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร และความอ่อนแอของความสัมพันธ์เชิงมนุษย์ภายในองค์กรการศึกษา (UNESCO, 2021) พระพุทธศาสนาในฐานะระบบความคิดเชิงปรัชญาที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลทั้งด้านปัญญา คุณธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคม หนึ่งในหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล คือ สังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมเพื่อการสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวหมู่คณะให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2559) (พระเทพเวที, 2554) หลักธรรมดังกล่าวไม่ได้จำกัดการประยุกต์ใช้เฉพาะในบริบทของชุมชนสงฆ์เท่านั้น แต่สามารถขยายความหมายสู่การบริหารองค์กรสมัยใหม่ รวมถึงองค์กรทางการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญ (สุภาพ วาดเขียน, 2562) แม้พระพุทธศาสนาจะมีหลักธรรมหลายประการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์และสังคมได้ อย่างไรก็ตาม หลักธรรมจำนวนมากมุ่งเน้นการพัฒนาปัจเจกบุคคลในมิติภายใน เช่น การฝึกจิต การขัดเกลากิเลส หรือการบรรลุเป้าหมายทางจิตวิญญาณ ซึ่งอาจยังไม่ตอบโจทย์การบริหารจัดการองค์กรที่มีความซับซ้อนและต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในบริบทของยุคดิจิทัล หลักสังคหวัตถุ 4 มีลักษณะเด่นแตกต่างจากหลักธรรมอื่น เนื่องจากเป็นหลักธรรมเชิงสังคมและเชิงปฏิบัติที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และความยึดเหนี่ยวของหมู่คณะโดยตรง ดังนั้น การเลือกใช้สังคหวัตถุ 4 จึงไม่ได้เป็นการปฏิเสธคุณค่าของหลักธรรมข้ออื่น หากแต่เป็นการเลือกหลักธรรมที่มีความเหมาะสมเชิงหน้าที่และเชิงบริบทมากที่สุดต่อการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล ทั้งในด้านประสิทธิภาพ ความสัมพันธ์เชิงมนุษย์ และความยั่งยืนขององค์กรการศึกษา

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล โดยมุ่งเน้นให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างคุณธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษาในบริบทเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพ ความสามัคคี และความยั่งยืนขององค์กรการศึกษารวมทั้งเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาในการพัฒนาระบบการทำงานที่ผสมผสานคุณธรรมกับนวัตกรรมได้อย่างเหมาะสม

ความหมายของการบริหารการศึกษา

ราชบัณฑิตยสถาน (2551) ให้ความหมายของ “การบริหารการศึกษา” ว่า “การปฏิบัติตามหน้าที่และตามกระบวนการของการจัดการศึกษาของบุคคลหรือคณะบุคคลโดยปฏิบัติงานร่วมกับบุคคลหรือโดยผ่านบุคคลอื่น และอาศัยทรัพยากรบริหารอย่างอื่นประกอบ เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายและบรรลุเป้าหมายที่กำหนด” พันธ์ หัสสรังสี (2556: 25) กล่าวว่าการบริหารการศึกษา คือ กระบวนการวางแผน จัดโครงสร้างอำนาจ และควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาเด็ก เยาวชน และบุคคลทั่วไปให้มีความรู้ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมที่เหมาะสม สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุณภาพ อาศัยความร่วมมือจากบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ เพื่อบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดย สุชาติ สุภาพ (2563: 30) กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการบริหาร

การศึกษาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ผสมผสานหลักการบริหารจัดการเข้ากับความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ เพื่อออกแบบและขับเคลื่อนระบบการเรียนรู้ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งยังปลูกฝังความคิดสร้างสรรค์และความรับผิดชอบในตัวผู้เรียนให้เติบโตไปอย่างสมดุล

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา คือ กระบวนการวางแผน จัดองค์กร บริหารทรัพยากร และประสานความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่าย เพื่อพัฒนาผู้เรียนและคุณภาพการศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และคุณธรรมในการจัดการ ทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ

ขอบข่ายงานบริหารการศึกษา

ตามกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ว่าการบริหารการศึกษาในระบบการศึกษามีการจัดโครงสร้างภาระงานภายในสถานศึกษาเป็น 4 ฝ่ายหลัก ได้แก่ งานบริหารงานวิชาการงานบริหารงานบุคคล งานบริหารงบประมาณ และงานบริหารทั่วไป โดยเป็นการกระจายอำนาจและจัดสรรบทบาทหน้าที่เพื่อการบริหารสถานศึกษาอย่างมีระบบและเป็นมาตรฐานซึ่งประกอบด้วย

1. ด้านการบริหารงานวิชาการ มีภาระหน้าที่ 17 ประการ คือการพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น การวางแผนงานด้านวิชาการ การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนว การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุติธรรม หน่วยงานสถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา และการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2. ด้านการบริหารงานงบประมาณ มีภาระหน้าที่ 22 ประการคือ การจัดทำแผนงบประมาณและคำขอตั้งงบประมาณเพื่อเสนอต่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หรือ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แล้วแต่กรณี การจัดทำแผนปฏิบัติการใช้จ่ายเงินตามที่ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยตรง การอนุมัติการใช้จ่ายงบประมาณที่ได้รับจัดสรร การขอโอนและการขอเปลี่ยนแปลงงบประมาณ การรายงานผลการเบิกจ่ายงบประมาณ การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้งบประมาณ การตรวจสอบติดตามและรายงานการใช้จ่ายผลผลิตจากงบประมาณ การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การปฏิบัติงานอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายเกี่ยวกับกองทุนเพื่อการศึกษา การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อการศึกษา การวางแผนพัสดุ การกำหนดรูปแบบรายการ หรือคุณลักษณะเฉพาะของครุภัณฑ์ หรือสิ่งก่อสร้างที่ใช้เงินงบประมาณเพื่อเสนอต่อปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วแต่กรณี การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการจัดทำและจัดหาพัสดุ การจัดหาพัสดุ การควบคุมดูแล บำรุงรักษาและจำหน่ายพัสดุ การจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สิน การเบิกเงินจากคลัง การรับเงิน การเก็บรักษาเงิน และการจ่ายเงิน การนำเงินส่งคลัง การจัดทำบัญชีการเงิน การจัดทำรายงานทางการเงินและงบการเงิน การจัดทำหรือจัดหาแบบพิมพ์บัญชี ทะเบียน และรายงาน

3. ด้านการบริหารงานบุคคล มีภาระหน้าที่ 20 ประการประกอบด้วย การวางแผนอัตรากำลัง การจัดสรรอัตรากำลังข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง การเปลี่ยนตำแหน่งให้สูงขึ้น การย้ายข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนขั้นเงินเดือน การลาทุกประเภท การประเมินผลการปฏิบัติงาน การดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ การสั่งพักราชการและการสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อน การรายงานการดำเนินการทางวินัยและการลงโทษ การอุทธรณ์และการร้องทุกข์ การออกจากราชการ การจัดระบบและการจัดทำทะเบียนประวัติ การจัดทำบัญชีรายชื่อและความเห็นชอบเสนอขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การส่งเสริมการประเมินวิทยฐานะข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การส่งเสริมและยกย่องเชิดชูเกียรติ การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ การส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา การริเริ่มส่งเสริมการขอรับใบอนุญาต การพัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา

4. ด้านการบริหารงานทั่วไป มีภาระหน้าที่ 22 ประการประกอบด้วย การพัฒนาระบบและเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ การประสานงานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา การวางแผนการบริหารงาน การศึกษา งานวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายและแผน การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร การพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงาน งานเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การดำเนินงานธุรการ การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำสำมะโนผู้เรียนการรับนักเรียน การเสนอความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการจัดตั้ง ยุบ รวมหรือเลิกสถานศึกษา การประสานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การทัศนศึกษา งานกิจการนักเรียน การประชาสัมพันธ์งานการศึกษา การส่งเสริม สนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงานและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา งานประสานราชการกับส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น การรายงานผลการปฏิบัติงาน การจัดระบบการควบคุมภายในหน่วยงาน และแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลงโทษนักเรียน

การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล

จารุ โสภาคะยัง และ สุกัญญา สุदारรัตน์ (2566: 30) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลคือการปรับใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมในการบริหารจัดการสถานศึกษาแบบครบวงจร ตั้งแต่การเรียนการสอน การพัฒนาครู บุคลากร ไปจนถึงการบริหารองค์กร โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ปรับปรุงการเข้าถึง และตอบโต้ต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ทินกร เผ่ากันทะ และ กัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์ (2565: 2) กล่าวว่าหลักการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีหลักการสำคัญคือการพัฒนาระบบบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อมุ่งเน้นยกระดับให้ผู้เรียน สามารถใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียน ผู้เรียนผู้ปกครองและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร สื่อการเรียนรู้และบริการของสถานศึกษา ได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว นอกจากนี้ สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2562: 120) ได้ให้องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการนำหลักการบริหารและเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพของสถานศึกษา โดยมีองค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) การมีวิสัยทัศน์เชิงดิจิทัล ผู้บริหารต้องสามารถพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม รวมทั้งบูรณาการนวัตกรรมเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในองค์กร และยกระดับความเป็นเลิศทางการศึกษา 2) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ในโลกดิจิทัล ส่งเสริมให้บุคลากรและผู้เรียนใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน 3) การปฏิบัติอย่างมืออาชีพ จัดสภาพแวดล้อมและระบบนวัตกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อผู้เรียน พร้อมเสริมพลังให้ครูและบุคลากรใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ 4) การ

ปรับปรุงอย่างเป็นระบบ พัฒนาระบบการบริหารและภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ข้อมูลและสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด และ 5) การเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพ ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดี สนับสนุนและปลูกฝังความตระหนักด้านจริยธรรม กฎหมาย สังคม และความรับผิดชอบต่อสังคมดิจิทัล เพื่อสร้างวัฒนธรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล คือ การจัดการและพัฒนาการศึกษาโดยบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างเป็นระบบมุ่งยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเน้นความยืดหยุ่น นวัตกรรม และการสร้างทักษะดิจิทัลที่ตอบสนองต่อสังคมแห่งอนาคต

สังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 คือ “ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่ชนให้สามัคคี” หรือ “หลักเกื้อกูลกันในสังคม” อันเป็นแนวทางสร้างสัมพันธอันดีระหว่างบุคคลและหมู่ชน ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน (การให้/เอื้อเพื่อเผื่อแผ่) การสละสิ่งของ เวลา ความรู้ หรือโอกาส เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น จุดหมายคือปลูกฝังความไม่ยึดติด สร้างความไว้วางใจ และเปิดพื้นที่ให้เกิดความร่วมมือ เช่น การแบ่งปันทรัพยากร การช่วยเหลือเหลือ หรือการให้คำปรึกษา

2. ปิยวาจา (วาจาอันไพเราะ/ถ้อยคำเมตตา) การสื่อสารด้วยคำพูดที่สุภาพ จริงใจ ถูกกาลเทศะ และก่อประโยชน์ ช่วยสร้างบรรยากาศไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และจูงใจให้ผู้คนร่วมมืออย่างสมัครใจ

3. อุตถจริยา (ประพฤติให้เกิดประโยชน์/การอุปการะเกื้อกูล) การลงมือทำสิ่งที่เป็นคุณแก่ผู้อื่น และส่วนรวม ไม่ใช่เพียง “พูดดี” แต่ “ทำจริง” เช่น ร่วมแก้ปัญหา สนับสนุนงานยาก ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส หรือทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา/พี่เลี้ยง

4. สมานัตตตา (ความเสมอภาค/เอาใจเขามาใส่ใจเรา) การปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม สุจริต และสม่ำเสมอ วางตน “ร่วมแรงร่วมใจ” ไม่ถือชนชั้นหรืออคติ ผู้นำแสดงตนเป็นแบบอย่าง ลงมือทำเคียงข้างผู้อื่น จึงเกิดพลังความร่วมมืออย่างแท้จริง

องค์ธรรมทั้งสี่นี้เมื่อทำควบกัน จะเกิด “พลังยึดเหนี่ยว” ที่ทำให้ชุมชนหรือองค์กรมั่นคงและ งามทาน, ปิยวาจา, อุตถจริยา, สมานัตตตา พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546)

การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 กับการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล

การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลมิได้หมายถึงเพียงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน แต่ยังคงครอบคลุมถึงการสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และบรรยากาศทางการศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน หลักสังคหวัตถุ 4 ในพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วย ทาน, ปิยวาจา, อุตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมว่าด้วยการยึดเหนี่ยวจิตใจและเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่ชน เมื่อผู้นำการศึกษาและบุคลากรสามารถนำหลักการนี้มาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัล ก็จะทำให้การบริหารมีทั้ง “หัวใจของมนุษย์” และ “พลังของเทคโนโลยี” ควบคู่กัน คือ

1. ทาน (การให้) กับการแบ่งปันทรัพยากรความรู้ดิจิทัล ในยุคดิจิทัล “การให้” ไม่จำกัดเพียงสิ่งของ แต่รวมถึงการให้โอกาส เข้าถึงข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น ผู้บริหารจัดให้มีคลังสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ (Digital Learning Repository) ที่ครูและนักเรียนสามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา การแบ่งปัน

ซอฟต์แวร์หรือเครื่องมือดิจิทัลที่เป็นลิขสิทธิ์ของสถานศึกษาให้บุคลากรใช้ในการจัดการเรียนการสอนหรือการเปิดคอร์สเรียนออนไลน์ฟรีแก่ชุมชน สิ่งเหล่านี้สะท้อนการแบ่งปันที่ลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา

2. ปิยวาจา (วาจาไพเราะ) กับการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์บนแพลตฟอร์มดิจิทัล การใช้ถ้อยคำสุภาพจริงใจ และสร้างแรงบันดาลใจ เป็นหัวใจของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กรยุคดิจิทัล ผู้บริหารสามารถใช้เครื่องมือสื่อสารออนไลน์ เช่น แอปประชุม, โซเชียลมีเดียของโรงเรียน, หรือระบบ LMS ให้เป็นช่องทางที่สื่อสารเชิงบวก ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการมีส่วนร่วม เช่น การตอบคำถามหรือข้อร้องเรียนของผู้ปกครองผ่านโซเชียลมีเดียด้วยภาษาสุภาพและให้ข้อมูลที่ถูกต้อง การส่งข้อความชื่นชมครูและนักเรียนผ่านระบบประกาศออนไลน์

3. อุตถจริยา (การกระทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่น) กับการสนับสนุนเชิงรุกในงานดิจิทัล การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลต้องลงมือช่วยเหลืออย่างแท้จริง เช่น จัดอบรมการใช้เทคโนโลยีให้แก่ครูและบุคลากร สนับสนุนการพัฒนาทักษะดิจิทัล (Digital Literacy) แก่ นักเรียน การสร้างคู่มือการใช้งานระบบสารสนเทศของโรงเรียนเพื่อช่วยให้บุคลากรทำงานได้ง่ายขึ้น และร่วมแก้ปัญหาเมื่อมีอุปสรรคทางเทคนิค การกระทำเช่นนี้ไม่เพียงช่วยให้การทำงานราบรื่น แต่ยังเสริมพลังให้บุคลากรรู้สึกว่ามีผู้สนับสนุน อยู่เคียงข้าง

4. สมานัตตตา (ความเสมอภาค) กับการสร้างวัฒนธรรมดิจิทัลที่ครอบคลุมทุกคน ผู้บริหารควรแสดงบทบาทผู้นำที่พร้อมทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับบุคลากร เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมอบรมเทคโนโลยีพร้อมครู การทดลองใช้เครื่องมือดิจิทัลใหม่ร่วมกับทีมงาน และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนเสนอแนวคิด ในโครงการเทคโนโลยีของสถานศึกษา การแบ่งปันอุปกรณ์ดิจิทัลอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติระหว่างบุคลากร แนวทางนี้จะช่วยลดช่องว่างระหว่างผู้บริหาร ครู และนักเรียน สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

สรุปผล

กล่าวสรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหัตถ์ 4 ในการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล เป็นการบูรณาการ “คุณธรรม” เข้ากับ “นวัตกรรม” ทำให้การจัดการศึกษาไม่เพียงแต่ทันสมัย แต่ยังคงความเป็นมนุษย์และส่งเสริมความสามัคคี การนำหลักการเหล่านี้มาปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้สถานศึกษา มีความเข้มแข็ง ยืดหยุ่น และพร้อมเผชิญความท้าทายในโลกการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

องค์ความรู้ใหม่

แผนภูมิภาพที่ 1 องค์ความรู้หลักสังคหัตถ์ 4 กับการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล

การนำสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักการสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์เชิงบวก มาประยุกต์ร่วมกับเครื่องมือดิจิทัล ทำให้การบริหารการศึกษามีทั้งประสิทธิภาพด้านเทคโนโลยีและคุณค่าทางจริยธรรม ซึ่งมีดีดุดิกรรรมเชิงรูปธรรมในยุคดิจิทัลสามารถแปลงเป็นพฤติกรรมชัดเจน เช่น การแบ่งปันสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ (ทาน) การใช้ถ้อยคำเชิงบวกบนแพลตฟอร์มดิจิทัล (ปิยวาจา) การลงมือช่วยเหลือด้านเทคนิค (อถถจกรียา) และการจัดสรรทรัพยากรเท่าเทียม (สมานัตตตา) ทั้งนี้การใช้เทคโนโลยียังช่วยเพิ่มความอบอุ่นทางความสัมพันธ์ ส่งเสริมความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความผูกพันในชุมชนการศึกษาและแนวทางการบริหารที่ยั่งยืนโดยการผสมผสานคุณธรรมกับดิจิทัลสามารถเป็นแนวทางสู่การบริหารสถานศึกษาที่เน้นทั้งคุณภาพผลลัพธ์และคุณภาพความสัมพันธ์ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ในอนาคต ดังแผนภูมิภาพที่ 1

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. กรุงเทพมหานคร
- จารุ โสภาคะยัง และ สุกัญญา สุदारารัตน์ (2566). นวัตกรรมการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน วารสารราชภัฏพระนครวิชาการ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://so07.tci-thaijo.org/index.php/PNRU_ACA/article/view/1793/1965. {12 สิงหาคม 2568}
- ทินกร เผ่ากัันทะ และ กัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์ (2565). แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล Administration Model of Digital Era. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JAPDEAT/article/view/252246/177999>. {12 สิงหาคม 2568}
- พนัส หัสสรังสี. (2556). การบริหารการศึกษา: แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม. รายการคำ “สังคหวัตถุ 4”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=186 {12 สิงหาคม 2568}
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). พุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 35). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2560). ธรรมะกับการทำงาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2562, หน้า 120). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- สุชาติ สุภาพ. (2563). การบริหารและการจัดการศึกษา: ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- สุภาพ วาดเขียน. (2562). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารสถานศึกษา. วารสารการบริหารการศึกษา, 13(2), 45–58.

- Bush, T. (2020). Theories of educational leadership and management (5th ed.). London, England: Sage Publications.
- Fullan, M. (2013). The new meaning of educational change (4th ed.). New York, NY: Teachers College Press.
- Northouse, P. G. (2021). Leadership: Theory and practice (8th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Selwyn, N. (2016). Education and technology: Key issues and debates. London, England: Bloomsbury Academic.
- UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris, France: UNESCO.